

УДК 343.13

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-5\(27\)-211-224](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-5(27)-211-224)

Войтович Наталія Федорівна кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та публічного управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0003-0805-3919>

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ: ВЗАЄМОДІЯ З ГАЛУЗЯМИ ПРАВА ТА СУМІЖНИМИ НАУКАМИ

Анотація. Статтю присвячено комплексному дослідженню взаємозв'язків кримінального процесу з іншими галузями права та суміжними науковими дисциплінами в умовах сучасної трансформації правової системи України. Кримінальний процес розглядається як складне багатокomпонентне правове явище, що поєднує ознаки форми реалізації державної діяльності, самостійної галузі права, наукового напрямку та освітньої компоненти, а також виступає невід'ємним елементом механізму здійснення правосуддя та функціонування національної правової системи загалом.

У дослідженні обґрунтовано, що кримінальний процес характеризується наявністю стійких міжгалузевих і міждисциплінарних зв'язків, які визначають його місце у структурі права та забезпечують ефективність реалізації завдань кримінального провадження. Методологічною основою роботи визначено системний підхід, застосування якого дозволило розкрити внутрішню організацію кримінального процесу, встановити характер взаємодії між його структурними елементами та з'ясувати функціональну взаємообумовленість кримінального процесуального права з іншими складовими правової системи держави. Використання системного методу дало можливість розглядати кримінальний процес не як ізольовану сукупність процесуальних норм, а як цілісне правове утворення, інтегроване у механізм функціонування правосуддя та забезпечення принципу верховенства права.

Доведено, що кримінальний процес перебуває у тісному взаємозв'язку з конституційним, міжнародним, кримінальним, цивільним і цивільним процесуальним правом, а також із суміжними юридичними науками, насамперед криміналістикою. Окрему увагу приділено взаємодії кримінального процесуального права із законодавством, що регулює судоустрій, статус суддів, організацію та діяльність прокуратури й адвокатури. Наявність таких зв'язків свідчить про комплексний характер кримінального процесу та його інтегрованість у загальну систему правового регулювання.

Установлено, що найбільш тісний функціональний взаємозв'язок існує між кримінальним і кримінальним процесуальним правом, оскільки зазначені галузі права об'єднані спільним предметно-функціональним призначенням, пов'язаним із протидією кримінальним правопорушенням, охороною прав і свобод людини та громадянина, захистом власності, громадського порядку, громадської безпеки, довкілля, конституційного ладу України, а також забезпеченням миру й безпеки людства. При цьому кримінальне право визначає матеріально-правові підстави кримінальної відповідальності, тоді як кримінальний процес забезпечує процесуальну форму реалізації відповідних норм і гарантує законність кримінального провадження.

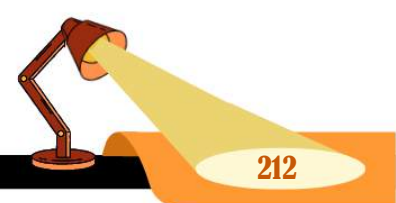
Обґрунтовано, що кримінальне процесуальне право виконує не лише функцію реалізації та конкретизації норм кримінального права, а й має самостійне правозахисне значення. Його призначення полягає у забезпеченні належного рівня гарантування прав і свобод особи у кримінальному провадженні, зокрема захисту від необґрунтованого обвинувачення, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності та неправомірного засудження. Водночас кримінальний процес забезпечує реалізацію передбачених законом механізмів звільнення особи від кримінальної відповідальності та створює процесуальні умови для справедливого й ефективного здійснення правосуддя відповідно до національних і міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини.

Ключові слова: кримінальний процес, правосуддя, кримінальне право, конституційне право, міжнародне право, цивільне право, криміналістика, права і свободи людини.

Voitovych Nataliia Fedorivna Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Department of Law and Public Administration, Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, <https://orcid.org/0000-0003-0805-3919>

CRIMINAL PROCEDURE IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE: INTERACTION WITH BRANCHES OF LAW AND RELATED SCIENTIFIC DISCIPLINES

Abstract. The article is devoted to a comprehensive study of the interrelations between criminal procedure and other branches of law as well as related scientific disciplines in the context of the contemporary transformation of the legal system of Ukraine. Criminal procedure is considered as a complex multi-component legal phenomenon that combines the features of a form of state activity, an independent branch of law, a scientific field, and an educational component, while also functioning as an integral element of the mechanism of justice and the national legal system as a whole.

The study substantiates that criminal procedure is characterized by stable intersectoral and interdisciplinary connections that determine its place within the structure of law and ensure the effective implementation of the objectives of criminal proceedings. The methodological basis of the research is the systemic approach, the application of which made it possible to reveal the internal organization of criminal procedure, determine the nature of interaction between its structural elements, and clarify the functional interdependence of criminal procedural law with other components of the state legal system. The use of the systemic method enabled criminal procedure to be examined not as an isolated set of procedural rules, but as an integral legal formation embedded in the mechanism of administration of justice and the implementation of the rule of law principle.

It is proved that criminal procedure is closely interconnected with constitutional, international, criminal, civil, and civil procedural law, as well as with related legal sciences, primarily criminalistics. Particular attention is paid to the interaction of criminal procedural law with legislation governing the judiciary, the status of judges, and the organization and functioning of the prosecution and the bar. The existence of such interrelations demonstrates the complex nature of criminal procedure and its integration into the general system of legal regulation.

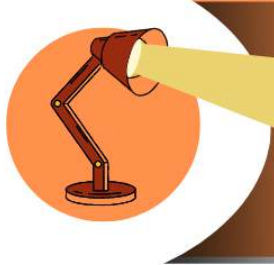
It has been established that the closest functional interrelation exists between criminal law and criminal procedural law, since these branches of law are united by a common functional purpose related to combating criminal offenses, protecting human and civil rights and freedoms, safeguarding property, public order, public safety, the environment, and the constitutional order of Ukraine, as well as ensuring peace and security of humankind. Criminal law determines the substantive legal grounds for criminal liability, whereas criminal procedure ensures the procedural form for the implementation of the relevant legal norms and guarantees the legality of criminal proceedings.

The article substantiates that criminal procedural law performs not only the function of implementing and specifying the norms of criminal law, but also possesses an independent human rights protection function. Its purpose lies in ensuring an adequate level of protection of individual rights and freedoms in criminal proceedings, in particular protection against unfounded accusations, unlawful criminal prosecution, and wrongful conviction. At the same time, criminal procedure ensures the implementation of statutory mechanisms for exemption from criminal liability and creates procedural conditions for fair and effective administration of justice in accordance with national and international human rights standards.

Keywords: criminal procedure, justice, criminal law, constitutional law, international law, civil law, criminalistics, human rights and freedoms.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються у правовій системі України в умовах європейської інтеграції, обумовлюють необхід-

ність переосмислення традиційних доктринальних підходів до визначення сутності кримінального процесу та характеру його взаємозв'язків з іншими елементами національної правової системи. У сучасних умовах кримінальний процес уже не може розглядатися виключно як сукупність процесуальних норм, спрямованих на регламентацію діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Його функціональне призначення значно ширше й охоплює забезпечення балансу між публічними інтересами держави у сфері протидії кримінальним правопорушенням та необхідністю гарантування фундаментальних прав і свобод людини відповідно до міжнародних правових стандартів.

За таких обставин особливого значення набуває дослідження міжгалузевих зв'язків кримінального процесуального права, оскільки ефективність кримінального провадження значною мірою залежить від узгодженості процесуальних механізмів із положеннями конституційного, міжнародного, кримінального, цивільного та адміністративного права. Кримінальний процес функціонує у межах єдиного правового простору, що обумовлює постійний взаємовплив відповідних галузей права та формування комплексного механізму правового регулювання. Особливо виразно така взаємодія простежується у сфері забезпечення права на справедливий суд, реалізації принципу верховенства права, дотримання процесуальних гарантій особи та впровадження міжнародних стандартів захисту прав людини у національне кримінальне судочинство.

Водночас сучасний розвиток кримінального процесуального права перебуває під суттєвим впливом суміжних юридичних наук, насамперед криміналістики, результати якої забезпечують удосконалення механізмів доказування, підвищення ефективності слідчої діяльності та формування нових підходів до організації кримінального провадження. У зв'язку з цим кримінальний процес доцільно розглядати не лише як нормативно врегульовану діяльність компетентних органів, а й як складне міждисциплінарне правове явище, розвиток якого відбувається під впливом як правових, так і науково-методологічних чинників.

Разом із тим аналіз сучасного стану наукової розробленості зазначеної проблематики свідчить про відсутність єдиного комплексного підходу до визначення системи міжгалузевих та міждисциплінарних зв'язків кримінального процесу. У науковій літературі переважно досліджуються окремі аспекти взаємодії кримінального процесуального права з іншими галузями права, тоді як питання їх системного взаємовпливу, функціональної взаємообумовленості та ролі у формуванні сучасної моделі кримінальної юстиції залишаються недостатньо розробленими. Такий стан наукового опрацювання проблеми негативно впливає як на розвиток теорії кримінального процесу, так і на ефективність правозастосовної діяльності, оскільки відсутність цілісного доктринального підходу ускладнює належне тлумачення та практичну реалізацію кримінального процесуального законодавства.

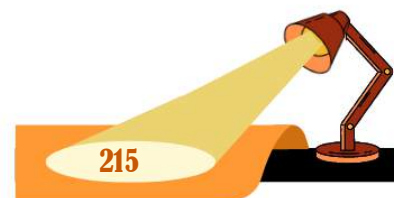

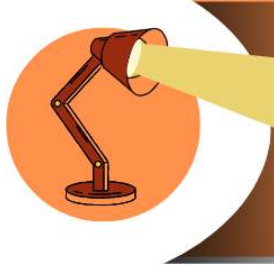
Актуальність дослідження також зумовлена необхідністю адаптації національного кримінального процесуального законодавства до європейських правових стандартів, що супроводжується зміною концептуальних засад кримінального судочинства, переорієнтацією його функцій та посиленням ролі гарантій захисту прав людини у кримінальному провадженні. У цих умовах комплексне дослідження взаємозв'язків кримінального процесу з іншими галузями права та суміжними науковими дисциплінами набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення, оскільки сприяє формуванню науково обґрунтованих підходів до подальшого розвитку системи кримінальної юстиції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення місця кримінального процесу у системі права України та дослідження його взаємодії з іншими галузями права традиційно посідають важливе місце у вітчизняній та зарубіжній юридичній доктрині. Теоретичні засади кримінального процесуального права як самостійної галузі права, форми реалізації державної діяльності та окремого напрямку наукового знання стали предметом наукових досліджень багатьох учених. Значний внесок у розвиток відповідної проблематики здійснили Юрій Грошевий, Валерій Тацій, Михайло Михеєнко, Віктор Шепітько та Олександр Капліна, у працях яких сформульовано концептуальні підходи до розуміння сутності кримінального процесу, визначено його функціональне призначення та обґрунтовано значення кримінального судочинства у механізмі реалізації кримінально-правових норм і забезпечення прав людини.

У сучасній науковій літературі значна увага приділяється співвідношенню кримінального та кримінального процесуального права, які розглядаються як взаємопов'язані складові єдиного механізму реалізації державної кримінальної політики. При цьому кримінальне право визначає матеріально-правові підстави кримінальної відповідальності, тоді як кримінальний процес забезпечує процесуальну форму реалізації відповідних норм та гарантує дотримання прав учасників кримінального провадження. Окремий напрям наукових досліджень становить вивчення взаємодії кримінального процесуального права з конституційним та міжнародним правом, насамперед у контексті імплементації міжнародних стандартів захисту прав людини, забезпечення принципу верховенства права та реалізації права на справедливий судовий розгляд.

У зарубіжній правовій доктрині істотний вплив на формування сучасних концепцій кримінального судочинства справили Herbert Packer та Mirjan Damaska. Запропоновані ними моделі кримінального процесу дозволили сформувати теоретичне уявлення про залежність структури та змісту кримінального судочинства від типу правової системи, особливостей державної правової політики та характеру співвідношення публічних і приватних інтересів у кримінальному провадженні. Їхні наукові концепції стали важливою основою

для розвитку сучасних підходів до розуміння кримінального процесу як складної інституційної системи, інтегрованої у ширший механізм функціонування держави та права.

Водночас аналіз наукових праць свідчить про те, що проблема міжгалузевих і міждисциплінарних зв'язків кримінального процесу досліджується переважно фрагментарно. Недостатньо уваги приділено питанням взаємодії кримінального процесуального права з цивільним правом та цивільним процесом, особливостям впливу криміналістики на формування сучасної процесуальної форми, а також проблемам системного поєднання нормативного, функціонального та доктринального вимірів кримінального процесу. Крім того, у сучасних дослідженнях відсутній комплексний підхід до визначення ролі міжгалузевих зв'язків у забезпеченні ефективності кримінального провадження та вдосконаленні механізму реалізації кримінальної процесуальної політики держави.

Необхідність подальшого наукового дослідження цієї проблематики обумовлена також сучасними процесами реформування кримінальної юстиції України, адаптацією національного законодавства до європейських стандартів та посиленням ролі міжнародних правових механізмів у сфері захисту прав людини. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вироблення цілісної наукової концепції взаємодії кримінального процесу з іншими галузями права та суміжними юридичними науками, що дозволить забезпечити належний рівень теоретичного обґрунтування подальшого розвитку кримінального процесуального законодавства України.

Мета дослідження. Метою дослідження є комплексне теоретико-правове осмислення кримінального процесу як самостійного елемента національної правової системи України, а також визначення особливостей його взаємодії з іншими галузями права та суміжними науковими дисциплінами в умовах сучасної трансформації механізму кримінальної юстиції.

Досягнення поставленої мети передбачає дослідження правової природи кримінального процесу як багатокомпонентного правового явища, що поєднує нормативно-регулятивний, організаційно-функціональний та науково-методологічний аспекти. У межах дослідження передбачається визначення місця кримінального процесуального права у системі права України, встановлення характеру його взаємозв'язків із конституційним, міжнародним, кримінальним, цивільним та іншими галузями права, а також аналіз особливостей їх взаємного впливу на формування сучасної моделі кримінального судочинства.

Окремий напрям дослідження становить аналіз взаємодії кримінального процесу з криміналістикою, яка забезпечує науково-методичне підґрунтя для вдосконалення процесуальних механізмів доказування та реалізації завдань кримінального провадження. Важливого значення набуває також дослідження впливу міжнародно-правових актів, практики Європейський суд з прав людини

та європейських стандартів правосуддя на розвиток кримінального процесуального законодавства України.

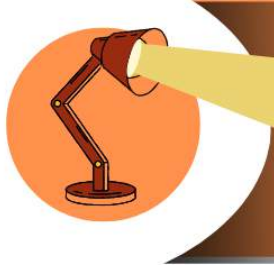
Крім того, дослідження спрямоване на виявлення актуальних проблем функціонування кримінального процесуального механізму в умовах реформування національної правової системи та визначення перспектив удосконалення кримінальної процесуальної політики держави. Значна увага приділяється аналізу ролі принципів верховенства права, законності, диспозитивності та забезпечення прав людини у кримінальному провадженні, а також дослідженню процесуальних гарантій захисту учасників кримінального судочинства. Реалізація поставленої мети сприятиме подальшому розвитку теоретичних засад кримінального процесуального права, вдосконаленню механізму правозастосування та підвищенню ефективності функціонування системи кримінальної юстиції України.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний процес як специфічний різновид державної діяльності, самостійна галузь національного права, а також як науково-теоретична й освітня категорія характеризується складною багаторівневою структурою та перебуває у постійному взаємозв'язку з іншими галузями права, формами публічного управління і суміжними науковими дисциплінами. Подібна взаємозалежність пояснюється його системним значенням у механізмі реалізації правосуддя та забезпеченні належного функціонування правової системи держави загалом.

Передусім кримінальне процесуальне право тісно кореспондується з конституційним правом, яке визначає основоположні принципи, цінності та засади правового регулювання кримінального судочинства. Конституція України, зокрема положення статті 129, закріплює фундаментальні принципи організації судоустрою та здійснення правосуддя [1], які виступають конституційною основою кримінального процесуального законодавства. Подальша конкретизація та нормативне закріплення зазначених положень були здійснені у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року, насамперед у главі 2, присвяченій засадам кримінального провадження [2].

Разом із тим, попри достатньо високий ступінь нормативної регламентації принципів кримінального процесу, окремі фундаментальні засади, що фактично визначають його зміст, функціональне призначення та спрямованість, досі не отримали комплексного й системного закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві. Йдеться, зокрема, про принцип здійснення правосуддя виключно судами, гарантії незалежності та недоторканності суддів як основу інституційної самостійності судової влади, а також вимогу всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження. Водночас особливого значення набуває принцип пропорційності, який у європейській правовій доктрині розглядається як критерій допустимого втручання держави у

сферу прав і свобод людини та має важливе значення для функціонування кримінального судочинства.

Так, стаття 124 Конституції України встановлює, що правосуддя в державі здійснюється виключно судами, закріплюючи тим самим конституційний принцип монополії судової влади на реалізацію функції правосуддя. Незважаючи на те, що відповідне положення знайшло часткове відображення у Кримінальному процесуальному кодексі України, зокрема у статті 30, воно ще не набуло завершеного нормативного оформлення як самостійна загальна засада кримінального провадження.

Крім того, принцип незалежності та недоторканності суддів відіграє визначальну роль у забезпеченні ефективного функціонування судової влади та гарантуванні справедливого судового розгляду. Закріплення цього принципу у національному законодавстві спрямоване на недопущення будь-яких форм незаконного впливу на суд під час здійснення правосуддя [3]. Водночас у межах кримінального процесуального права зазначений принцип потребує подальшого доктринального осмислення як невід'ємний структурний елемент сучасної моделі кримінального судочинства.

У цьому контексті доцільним є розмежування організаційно-інституційного та процесуального рівнів правового регулювання. Законодавство про судоустрій, прокуратуру та адвокатуру визначає правовий статус, структуру та організаційні засади функціонування відповідних інституцій. Натомість кримінальне процесуальне право регламентує порядок реалізації їхніх повноважень у межах кримінального провадження, тобто встановлює процесуальну форму здійснення відповідної діяльності.

Отже, якщо норми зазначених галузей законодавства формують організаційно-правові основи функціонування суду, прокуратури та адвокатури, то кримінальне процесуальне право забезпечує процедурний механізм реалізації їхньої компетенції у сфері кримінального судочинства. Це свідчить про існування тісного, хоча й функціонально диференційованого взаємозв'язку між відповідними нормативними комплексами.

У цьому аспекті слід наголосити, що норми кримінального процесуального права виступають практичним засобом реалізації законодавства про судоустрій і статус суддів, насамперед у частині здійснення правосуддя, забезпечення незалежності суддів та визначення процесуальної форми розгляду кримінальних проваджень. Аналогічним чином положення законодавства про прокуратуру знаходять своє процесуальне втілення у нормах Кримінального процесуального кодексу України, які регламентують повноваження прокурора на стадіях досудового розслідування та судового провадження.

Таким чином, кримінальний процес виступає своєрідним інтеграційним механізмом, який поєднує організаційно-правові засади діяльності суду,

прокуратури та адвокатури із процесуальними формами реалізації їхніх повноважень у межах кримінального провадження [4], [5]. Це підтверджує системний характер взаємозв'язку кримінального процесуального права із суміжними галузями законодавства, що забезпечують функціонування інститутів правосуддя.

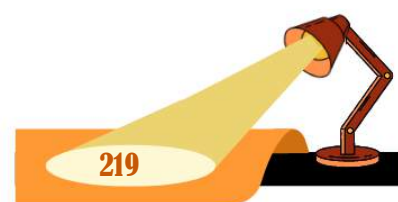
Водночас існування таких взаємозв'язків не заперечує самостійності кримінального процесуального права як окремої галузі права. Воно має власний предмет правового регулювання, специфічні методи правового впливу та систему принципів, які у своїй сукупності визначають його автономний характер у структурі національної правової системи. При цьому така автономність залишається функціонально узгодженою з конституційними та організаційно-правовими засадами діяльності органів правосуддя.

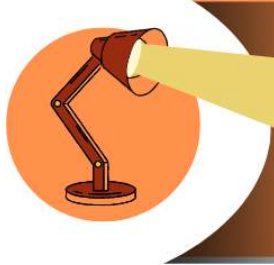
У зазначеному контексті важливого значення набуває також інституційний аспект діяльності органів кримінальної юстиції, зокрема прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

Кримінальне процесуальне право також перебуває у тісному функціональному взаємозв'язку з цивільним і цивільним процесуальним правом. Основою такої взаємодії є наявність спільних правових інститутів, насамперед у сфері відшкодування шкоди потерпілим та іншим особам, а також компенсації шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади (глава 9 КПК України). Реалізація відповідних положень забезпечується, зокрема, шляхом розгляду цивільного позову у межах кримінального провадження, що узгоджується із положеннями Цивільного кодексу України. Важливим елементом такого механізму виступає інститут преюдиціальності судових рішень, який забезпечує узгодженість правових наслідків судових актів у різних видах судочинства.

Певний рівень взаємодії простежується також між кримінальним процесуальним правом та іншими процесуальними галузями, зокрема адміністративним судочинством. Незважаючи на різницю предмета правового регулювання, відповідні процесуальні системи характеризуються спільними підходами до організації судового розгляду, доказування та реалізації процесуальних прав учасників провадження. Це створює передумови для застосування порівняльно-правового методу та можливого використання окремих процесуальних конструкцій з метою вдосконалення кримінального процесуального регулювання.

Зокрема, перспективним видається питання закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами як однієї із загальних засад кримінального судочинства. У чинному законодавстві відповідний принцип уже передбачений у цивільному процесуальному праві (ч. 2 п. 11 ст. 2, ст. 44 ЦПК України). Його імплементація

у сферу кримінального процесу могла б сприяти підвищенню ефективності судового розгляду, мінімізації процесуальних зловживань та недопущенню необґрунтованого затягування кримінального провадження.

Отже, взаємозв'язок кримінального процесуального права з іншими процесуальними галузями має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення, оскільки сприяє формуванню більш узгодженої, цілісної та ефективної моделі судочинства в Україні.

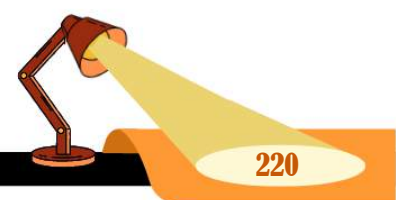
Найбільш тісним і системоутворюючим є взаємозв'язок кримінального процесуального права з кримінальним правом. Це пояснюється тим, що обидві галузі права спрямовані на реалізацію спільної мети — протидію кримінальним правопорушенням, забезпечення безпеки суспільства та охорону прав людини (ст. 1 КК України, ст. 2 КПК України) [6]. Незважаючи на відмінність предмета правового регулювання, зазначені галузі характеризуються єдністю функціонального призначення та спільною кінцевою спрямованістю.

Кримінальне право виконує функцію матеріально-правової основи боротьби з кримінальними правопорушеннями. Воно визначає перелік суспільно небезпечних діянь, підстави кримінальної відповідальності, систему кримінальних правопорушень, а також види та межі кримінальних покарань. Саме кримінальне право формує зміст кримінально-правових заборон і встановлює межі допустимої поведінки особи у суспільстві.

Кримінальне процесуальне право, своєю чергою, забезпечує процесуальну форму реалізації норм кримінального права. Воно регламентує діяльність органів досудового розслідування, прокурора та суду, визначаючи порядок встановлення обставин кримінального правопорушення, доказування вини особи та ухвалення судового рішення. Саме у межах кримінального провадження норми кримінального права отримують своє практичне втілення.

Таким чином, кримінальне процесуальне право виступає необхідною передумовою реалізації кримінально-правових норм, оскільки без належного процесуального механізму вони мали б виключно декларативний характер. Водночас кримінальний процес не може існувати поза межами кримінального права, адже саме кримінально-правова норма визначає підстави виникнення кримінально-процесуальної діяльності держави та її предметну спрямованість.

У цьому контексті кримінальне процесуальне право виконує функцію засобу реалізації, розвитку та конкретизації кримінально-правових відносин. Водночас його призначення не обмежується лише забезпеченням дії норм кримінального права. Одним із ключових завдань кримінального процесу є гарантування захисту особи від необґрунтованого обвинувачення, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності та неправосудного засудження. У разі виникнення таких випадків кримінальний процес забезпечує механізм відновлення порушених прав особи, її реабілітацію та можливість звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, визначених законом.

Кримінальне правопорушення як юридичний факт, що обумовлює виникнення кримінально-процесуальної діяльності, може мати місце лише за умови наявності діяння, яке містить усі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законом. Відповідно, за відсутності таких ознак відсутні й правові підстави для здійснення кримінального провадження, оскільки кримінальний процес не може функціонувати без матеріально-правової основи, визначеної кримінальним правом.

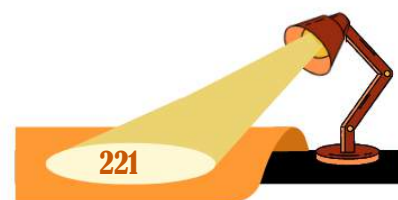
Суттєвий взаємозв'язок простежується також між кримінальним процесуальним правом і криміналістикою, наукові положення якої спрямовані на забезпечення ефективного досягнення завдань кримінального судочинства шляхом розроблення науково обґрунтованих методів, тактичних прийомів і технічних засобів практичної діяльності. Водночас використання криміналістичних рекомендацій повинно здійснюватися виключно у межах та відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства, що гарантує їхню правомірність і процесуальну допустимість.

Найбільш інтенсивно взаємодія зазначених галузей проявляється у сфері збирання, перевірки, дослідження, оцінки та використання доказів, а також під час проведення слідчих (розшукових) дій і призначення судових експертиз. У цьому аспекті криміналістика виступає науково-прикладною основою процесуальної діяльності, забезпечуючи її методичну та техніко-тактичну обґрунтованість, що сприяє підвищенню ефективності доказування та результативності кримінального провадження загалом.

Окрім взаємозв'язку з галузями права, кримінальний процес активно взаємодіє із суміжними науковими дисциплінами, що забезпечують теоретичне та практичне вдосконалення механізму кримінального судочинства.

Особливого значення у цьому контексті набувають юридична психологія, судова медицина, судова психіатрія, криминологія та теорія оперативно-розшукової діяльності, положення яких використовуються під час встановлення обставин кримінального правопорушення та оцінки доказової інформації. Зокрема, юридична психологія сприяє дослідженню поведінки учасників кримінального провадження, особливостей формування показань та психологічних аспектів комунікації під час проведення процесуальних дій.

Судова медицина і судова психіатрія забезпечують застосування спеціальних знань для встановлення причин смерті, характеру тілесних ушкоджень, психічного стану особи та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження. Водночас криминологія відіграє важливу роль у дослідженні причин і умов кримінальної протиправності, що сприяє вдосконаленню механізмів запобігання кримінальним правопорушенням та формуванню ефективної кримінальної процесуальної політики держави. Така міждисциплінарна взаємодія свідчить про комплексний характер кримінального процесу та його інтегративне значення у системі юридичної науки.

Висновки. Узагальнення результатів проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що кримінальний процес як специфічний вид державної діяльності, самостійна галузь права, а також наукова й освітня категорія посідає визначальне місце у механізмі функціонування системи правосуддя України та виступає одним із ключових елементів національної правової системи. Його значення не обмежується виключно нормативною регламентацією порядку здійснення кримінального провадження, оскільки кримінальний процес забезпечує практичну реалізацію норм матеріального кримінального права, створює належні процесуальні умови для здійснення правосуддя та виконує важливу правозахисну функцію, спрямовану на гарантування прав, свобод і законних інтересів особи, суспільства та держави у сфері протидії кримінальним правопорушенням.

Кримінальний процесуальний механізм виступає необхідною формою реалізації фундаментальних засад правової держави та демократичного судочинства. Саме у межах кримінального провадження забезпечується практичне втілення принципів верховенства права, законності, справедливості, рівності учасників процесу перед законом і судом, змагальності сторін, диспозитивності, презумпції невинуватості та забезпечення права особи на захист. Через систему процесуальних гарантій досягається баланс між публічним інтересом держави у сфері боротьби зі злочинністю та необхідністю належного забезпечення прав і свобод людини, що є визначальною ознакою сучасної моделі кримінального судочинства. У цьому аспекті кримінальне процесуальне право виконує не лише регулятивну функцію, а й виступає ефективним інструментом охорони прав людини, забезпечення правопорядку та реалізації конституційних гарантій справедливого судового розгляду.

Застосування системного підходу до дослідження кримінального процесу дозволяє розглядати його не як ізольовану сукупність процесуальних норм, а як складне багаторівневе правове явище, інтегроване у загальну структуру національної правової системи. Однією з визначальних ознак будь-якої системи є наявність внутрішньо узгоджених і функціонально взаємопов'язаних елементів, взаємодія яких забезпечує її цілісність та стабільність. У цьому контексті кримінальний процес перебуває у постійному взаємозв'язку з кримінальним, конституційним, міжнародним, адміністративним, цивільним та цивільним процесуальним правом, а також із законодавством про судоустрій, прокуратуру та адвокатуру. Водночас його розвиток значною мірою залежить від досягнень суміжних юридичних наук, насамперед криміналістики, яка формує науково-методичне підґрунтя для вдосконалення механізмів доказування, проведення процесуальних дій та забезпечення ефективності кримінального провадження.

Наявність таких складних міжгалузевих і міждисциплінарних зв'язків свідчить про те, що кримінальне процесуальне право не може розглядатися як

автономна або відокремлена система правових норм. Його функціонування обумовлюється взаємодією з іншими елементами правової системи держави, а ефективність реалізації завдань кримінального провадження безпосередньо залежить від узгодженості процесуальних механізмів із нормами матеріального права та міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини. Саме процесуальна форма забезпечує практичну реалізацію кримінально-правових норм, визначає межі та порядок діяльності суб'єктів кримінального провадження, а також гарантує законність застосування заходів державного примусу. За відсутності належної процесуальної регламентації реалізація кримінальної відповідальності була б позбавлена необхідного рівня правової визначеності та відповідних гарантій захисту прав людини, що суперечило б принципам правової держави.

Отже, проведене дослідження дає підстави для висновку, що кримінальний процес є не лише необхідною складовою механізму здійснення правосуддя, а й одним із фундаментальних інститутів сучасної правової держави. Його функціональне призначення полягає у забезпеченні ефективної реалізації принципу верховенства права, належного рівня захисту прав і свобод людини, законності діяльності органів кримінальної юстиції та стабільності правопорядку загалом. В умовах реформування правової системи України та адаптації національного законодавства до європейських правових стандартів особливого значення набуває подальше вдосконалення кримінального процесуального законодавства, розвиток наукових підходів до розуміння міжгалузевих зв'язків кримінального процесу та забезпечення ефективного функціонування системи кримінальної юстиції відповідно до сучасних вимог демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
5. Закон України «Про прокуратуру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
6. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy [The Law of Ukraine «Konstytutsiia Ukrainy»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2.Криминальні процесуальні кодекси України [The Law of Ukraine «Криминальні процесуальні кодекси України»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3.Закон України «Про судочину та статус суддів» [The Law of Ukraine «Криминальні процесуальні кодекси України»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

4.Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [The Law of Ukraine «Криминальні процесуальні кодекси України»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

5.Закон України «Про прокуратуру» [The Law of Ukraine «Про прокуратуру»]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

6.Криминальний кодекс України [The Law of Ukraine «Криминальний кодекс України »]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Дата першого надходження статті до видання: 02.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.05.2026

